

SZIGLIGETI FORRÁSAIHOZ.

(Pótlások.)

1. *Dalos Pista*. E darab vizsgálatánál is megválnék, hogy Szigligetinél nemcsak egy egész művének, hanem még egyes mozzanatoknak sem lehet csupán egyetlen forrását megjelölni. A *Dalos Pista* alaphelyzete, kiindulója az, hogy Gondosi, egy régesrég Hamburgba került magyar ember, ki ott meggazdagodott, hazájába visszatérve, unokaöccsét akarja megtenni örökösének. De előbb ismeretlenül kipróbálja, hogy a fiú méltó-e az ő jóságára. Hogy próbája még biztosabb legyen, üzletvezetőjét, Kallósit, mutatja be maga helyett, ő maga meg az üzletvezetőnek adja ki magát. Ez egyszerűnek látszó helyzet is két színmű hatásából csirázott ki Szigligetinél. E két darab: Sheridannek *The school for scandal* és Clarennek *Der Bräutigam aus Mexiko* cz. vígjátéka.

Az első darab annyiból érdekes, hogy igen gyarló sceneriája ellenére, melyet csak Schröder öntött kellő színpadi formába, a múlt század közepéig valóságos tünemény volt s bizonyos tekintetben az még ma is. A francia szellemesség, még pedig az, mely a tetszetős, könnyű erkölcsiséget ifj. Dumas és Sardou stíljében fényes mezbe öltözteti, itt, a nem francia szerzőnél, oly szikrázóan nyilvánul, hogy mellette Scribe, Bayard, Mazères stb. csevegése erőtlennek tűnik fel. A cselekvény vontatottsága folytán e jeles mű nem vált igazi műsordarabbá. (Nálunk nem Schröder ügyes átdolgozása szerint adták.) A Nemzeti Színház dicséretére legyen mondva, erőltették, hogy fennmaradjon a *Rágalom iskolája*. Még 1846 december 11-én is szerencsét próbáltak vele. Szigligeti emlékezetébe mélyen bevésődött az a mozzanat, hogy a dúsgazdag sir Oliver Surface (nálunk: Szinesi), ki Indiából ismeretlenül érkezik meg, nem fedezi fel magát unokaöccse előtt, kit örökösének szánt s incognitóban tanulmányozza előbb jellemét. (III. 3.)

A másik darab, Clarennek *Der Bräutigam aus Mexiko* cz. vígjátéka, Szigligeti ifjúkorában volt rendes műsortermék. Technikája kezdetleges, de anyaga egészséges, üde, költői. A darab meséje a Hamupipőke változata két rossz és egy jó leánnyal. Kiválóan modern még ma is a két szívtelen lány kép-mutatása, kik gazdag férjre vadásznak, ezért tettetik a háziasságot,

miközben a legmulatságosabb felsülésekbe keverednek. Ellentétük Suschen, a szegény csipkeverő leány. Becsületességében igazán bájos, költői alak. A mű alapeszméje, mely a francia irodalomban is divatos volt Scribe *Doigts de fée*jeig (D'Épagny: *Luxe et l'indigence*; Ponsard: *L'honneur et l'argent*; La bourse; Souvestre: *Riche et pauvre* etc.) az, hogy a munka nemesít. Ez a fő tanulság Clauren vígjátékában, s ennek hódolt Szigligeti is már eleinte (*Szekrény rejtelve, Zsidó*, különösen: *Dalos Pista*).

Alonso, a gazdag mexikói, a ki voltaképp kivándorolt német, incognitóban jó leánynézőbe. Hogy fesztelenebbül figyelhesse meg jövőbeli választottját, ügyvezetőjének, az öreg Reimannak, inasaként lép föl. Az inasi incognitót valószínűleg innét vette át Szigligeti a *Pünkösdi királyné*ba is. De hogy *Dalos Pista*jában Kallósi, Gondosi üzletvezetője, Reimann mintájára szerepel főnöke helyett, e fontos drámai körülmény kétségkívül Clauren művétől ered. Suschen, persze a legnagyobb általánosságban, leányiségének jelleme nélkül, munkásságával Teréznek szolgálhatott mintául.

Itt jegyezzük meg, hogy Gaal *Peleskei nótárius*ának mexikói vőlegénye nem a fenti darab hősről, hanem két mellék-, torzított alakjáról van modellálva.

A fátyollal való alakoskodás régi sablon a színpadon. Szigligeti emlékezetében, mikor alkalmazta, talán Kotzebue *Wirrwarr*-jának azon jelenete merült fel (II. 10.), hol Fritz ez által kedveséhez jut. Még inkább valószínű, hogy *Don Caesar de Bazan* hőse (Dumanoir műve) lebegett előtte, kinek tilos jövődöbelije fátylát föllebbenteni.

Legutóbbi dolgozatomban (I. K. XXIV. 388.) már előre is csak feltételesen céloztam arra, hogy *Dalos Pista* kiinduló helyzetének Scribe-Warner *Les moralistes* cz. vígjátéka szolgáltatott eszmét; most odamódosíthatom akkori sejtésemet, hogy Scribeék is talán épen Sheridanból merítettek. Erre látszik mutatni, hogy ők a vejét incognitóban kémlelő Canivet magatartásán változtattak, a mennyiben részegnek vévén, eltérítették eredeti céljától.

2. *A csikós*. Kis Bálint parasztgazda azon érdekes lelk. mozzanatához, midőn (I. 2.) földesasszonya azon esetre, ha nem tetszik neki itt, jobbágyi telkéről való elköltözésre utasítja, egyenesen Claurennak *Der Wollmarkt* cz. darabjából vette e szavakat: (Herbert). »In der Kirchengruft ruhen meine Eltern. Ich kann von dort nicht fort« (III. 8.), Szigligetinél: »Oh, nagyságos asszonyom, nem tudja, mit kíván; apámnak, nagyapámnak szentegyházunk földében nyugosznak csontjai stb.« Herbert haszonbérló s azért mondja a fönnebbieket, mert bérlete elhagyására akarják rábeszélni, a mire nem tudja rászanni magát. A darab nálunk »Viborgi hotel« czímmel került színre. Szigligeti játszott benne, s a fennebbi szavakat Szentpéteri művészete okvetetlen emlékebe véste, mert ugyanakkor a színpalak közt végszavára kellett várakoznia.

Körner *Hedwig, die Banditenbraut* cz. drámájában Rudolf, vadász, titkon rablóvezér, grófját a vadkan torkából menti meg. A gróf ezt mondja neki: »Bestimm ihn (a jutalmat t. i.) selbst!« Szóval jutalmának megállapítására szólítja fel, mint Asztolf a csikóst. Rudolf célzatosan Hedvig kezét kéri, mert tudja, hogy a gróf úrfi is szereti, a ki csakugyan mint vetélytárs azonnal tiltakozik is. A darab nálunk műsoron volt, s Gaal, kit a fennebbi helyzet e szerzőjének tartunk, épp úgy ismerhette, mint Szigligeti, a kinél a csikós jutalmul azt kéri az úrfitól, hogy »ne bántsa Rózsit«.

3. *Liliomfi*. Legutóbb (I. K. XXIV. 388.) úgy vélekedtem, hogy a cselekvény azon fordulata, hogy Kányai fogadás erőnek erejével siet leányát összeeskettetni Gyurival, Szigligeti leleményének tekintendő, mivel előzőjéről nincs tudomásom. Most sincs. De megnevezhetjük annak az ősi színpadi helyzetnek szerzőjét, hogy a szülők hübelebalázs módjára titkon oltárhoz viszik leányukat s ezzel magukat játsszák ki. Ennek szerzője aligha más, mint Shakespeare: a *Windsori víg asszonyok*ban Page és felesége járnak így el leányukkal szemben, kit alattomban templomba küldenek; csak hogy nem azzal esküszik meg, akivel ők akarták, hanem kedvesével, Fentonnal. Hogy Szigligetire közvetlenül a *Windsori víg asszonyok* cz. vígjáték, vagy Nicolainak ugyanily című operája (legelőször Berlinben 1849 márczius 9-én került színre) hatott-e, vagy olyan közvetítő darab-e, mely a százados drámai fogást hagyománykép átlántálta, erről nem tudunk.

RAKODCZAY PÁL.